

М.І. ОРЛОВ — ВІДОМИЙ ВЧЕНИЙ-ІНТРОДУКТОР І СЕЛЕКЦІОНЕР

Розглянуто життєвий і творчий шлях відомого вченого М.І. Орлова. Проаналізовано його вклад у теорію і практику інтродукції витких рослин.

М.І. Орлов

Михайло Іванович Орлов народився 16 листопада 1918 р. у селі Щуче Осташівського району Калінінської області (Росія) у селянській родині. У 1935 р., після закінчення 7-річної школи, для продовження навчання переїхав до батька у Ленінград і вступив на робфак при Ленінградському інженерно-будівельному інституті, після закінчення якого в 1938 р. вступив до Ленінградської лісотехнічної академії на факультет міського зеленого будівництва.

Коли розпочалася Велика Вітчизняна війна, студент 3-го курсу Михайло Орлов перебував на виробничій практиці у "Держзеленгосподарстві" м. Сталінград. Після повернення до Ленінграда у серпні 1941 р. звернувся до воєнкомату з проханням піти на фронт добровільно, але як студен-

ту четвертого курсу йому відмовили. У серпні—вересні 1941 р. разом з іншими студентами брав участь в оборонних роботах під Ленінградом. Під час блокади М. Орлов працював вантажником автобуса, а у березні 1942 р. разом з іншими студентами та співробітниками Лісотехнічної академії був евакуйований на Північний Кавказ у м. Єсентуки, де працював у колгоспі ім. С.М. Кірова. Згодом Михайло Іванович приєднався до партизанського загону, а після звільнення м. Єсентуки разом з колишніми партизанами охороняв місто. З 31 січня 1943 р. М. Орлов — у діючій армії. З червня 1943 р. отримав тяжке поранення і після тривалого лікування у госпіталі був демобілізований за інвалідністю.

У 1945 р. Михайло Іванович продовжив навчання на 4-му курсі Ленінградської лісотехнічної академії, яку закінчив у 1947 р.

До війни садово-паркове мистецтво у цій академії викладав Л.І. Рубцов, на той час уже визнаний спеціаліст з ландшафтно-архітектури і декоративного садівництва. У 1946 р. Л.І. Рубцов переїхав до Києва, отримавши запрошення на роботу в Центральний республіканський ботанічний сад АН УРСР (нині Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка), який на той час починали розбудовувати. Не пориваючи наукових зв'язків з Ленінградом, Л.І. Рубцов ще деякий час продовжував там викладати. Це він порадив здібному студенту розпочати професійну діяль-

ність у Києві, у Ботанічному саду АН України, де перед молодим спеціалістом відкривалося широке поле діяльності. Саме в ЦРБС проходив переддипломну практику студент М.І. Орлов.

Після закінчення навчання Михайло Іванович переїхав до Києва, і 19 вересня 1947 р. був призначений старшим квітником відділу декоративного садівництва Центрального республіканського ботанічного саду АН УРСР.

Перші вісім років М.І. Орлов займався створенням експозиційних ділянок "Партер" та "Квітникова гірка", які на той час мали спільну назву "Сад безперервного цвітіння".

Ділянку "Сад витких рослин" почали створювати у 1958 р. на території площу 2,5 га, на якій раніше розташовувалися чотири приватні ділянки, за проектом та під керівництвом М.І. Орлова. Він здійснив велику роботу з інтродукції ліан у Києві. У 1962 р. захистив кандидатську дисертацію на тему: "Биологические особенности вьющихся видов клематис (Clematis L.) в связи с культурой этих растений в УССР". У 1964 році Михайло Іванович створив унікальну за своїм складом та місцем розташування колекцію деревних ліан. Ця колекція є унікальною не тільки для Ботанічного саду, а й для світової практики ландшафтного дизайну. У ній поєднані оригінальні прийоми вертикального озеленення. Колекцію створено за філогенетичним принципом та декоративними ознаками (декоративно-листяні, декоративно-плодові й красиво квітучі рослини).

Метою експозиції М.І. Орлов вважав:

— показ прийомів вертикального озеленення;

— створення маточника для інтродукції ліан в інші регіони;

— використання красиво квітучих ліан (зокрема клематисів) як вихідних батьківських форм у селекційній роботі з виведення цінних декоративних і стійких гібридів та сортів для місцевих умов;

— ознайомлення широкого кола відвідувачів, учнів шкіл та студентів вищих спеціалізованих навчальних закладів з агротехнічними засобами вирощування різних ліан.

З 1959 р. Михайло Іванович Орлов займався селекційною роботою. Селекція клематисів має свої особливості, оскільки рід клематисів нараховує до 300 видів. Селекціонерам доводиться врахувати дуже багато факторів: видову групу, фізіологічні особливості рослин тощо і добирати вихідні форми. У своїй роботі Михайло Іванович широко застосовував метод самозапилення та штучне запилення.

У 1967 р. з численної групи гібридних сіянців у ЦРБС АН УРСР було виділено 64 зразки великоквіткових клематисів, що стали кандидатами у сорти власної селек-

М.І. Орлов відбирає пилок клематисів для селекційної роботи

ції. Сорти Орлова користувалися величезною популярністю серед квітникарів. Найвідоміші з них: 'Кармен', 'Ідеал', 'Мефістофель', 'Первісток', 'Сатурн', 'Казка', 'Сувенір' та 'Восток'. На жаль, Михайло Іванович не оформив на більшість своїх гібридів авторські свідоцтва, хоча підготував десятки з них для цього, вони пройшли первинну оцінку і були передані до Держсортвипробування. Проте авторське свідоцтво отримано (у співавторстві) лише на сорт 'Супутник'. Наприкінці 2000 р., вже після смерті Михайла Івановича, товариство клематисоводів Великої Британії нагородило його іменною медаллю та сертифікатом до неї за сорт клематису 'Восток'. У товаристві клематисоводів є відомості, що Михайло Іванович вивів цей сорт ще у 1963 р., але до Англії він потрапив лише нещодавно (вірогідно, з Прибалтики, оскільки в 60-ті роки минулого століття було налагоджено обмін рослинами між ЦРБС та ботанічними садами Прибалтики і базою сортвипробування).

М.І. Орлов вперше розробив та впровадив методику вирощування гібридних клематисів без укриття у зимовий період не тільки в Україні, а й у північніших зонах — Москві, Ленінграді тощо. Колекція ліан ЦРБС була основою для створення подібних колекцій у ботанічних садах СРСР. Завдяки зусиллям Михайла Івановича великоквіткові клематиси були розмножені та передані до міських розсадників з метою створення маточників для подальшого широкого впровадження у вертикальне озеленення міст (Київ, Запоріжжя, Житомир та ін.).

Протягом 15 років Михайло Іванович на громадських засадах викладав на курсах майстрів квітництва та декоративного садівництва, організованих на базі Ботанічного саду, а з 1971 р. — керував цими

курсами. За цей час було підготовлено близько 600 майстрів декоративного садівництва для всієї України.

Помер Михайло Іванович Орлов 6 вересня 2000 року, залишивши по собі понад 40 наукових праць та добру пам'ять колег і численних учнів.

1. Орлов М.И. Инструкция по размножению и выращиванию клематиса Жакмана. — К.: Урожай, 1960. — 15 с.

2. Орлов М.И. Культура ломоноса Жакмана / Бюл. ГБС АН СССР. — 1960. — Вып. 38. — С. 33–37.

3. Орлов М.И. Биологические особенности вьющихся видов клематис (Clematis L.) в связи с культурой этих растений в УССР: Автореф. дис. ... канд. биол. наук. — К., 1962. — 19 с.

4. Орлов М.И. Особова справа. — Музей історії ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України. — 90 с.

5. Орлов М.И. Клематиси. — К.: Урожай, 1972. — 66 с.

Рекомендував до друку
П.А. Мороз

Н.Г. Вахновская, Н.А. Казанская

Национальный ботанический сад им. Н.Н. Гришко
НАН Украины, Украина, г. Киев

М.И. ОРЛОВ — ИЗВЕСТНЫЙ
УЧЕНЫЙ-ИНТРОДУКТОР И СЕЛЕКЦИОНЕР

Рассмотрен жизненный и творческий путь известного ученого М.И. Орлова. Проанализирован его вклад в теорию и практику интродукции вьющихся растений.

N.G. Vakhnovska, N.A. Kazanska

M.M. Gryshko National Botanical Gardens,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

THE WELL-KNOWN SCIENTIST,
PLANT INTRODUCER AND SELECTIONIST
M.I. ORLOV

The path of life and work of famous scientist M.I. Orlov is considered. His contribution into theory and practice of climbing plants introduction is analyzed.